

vo pastatyti XVI a. pabaigoje – XVII a. pirmojoje pusėje. Vienuolynas ir varpinė stovi arti vienas kito, jų išilginės ašys statmenos, išliko juos jungusios akmenų tvoros dalis. Vienuolyno rūmai ir varpinė vyrauja kaimo panorama. Kareivinės buvo pastatytos 1834 m., 150 m į PR nuo vienuolyno.

Vienuolyno pastato š fligelyje buvo ištirta perkasa (1). Tyrimų metu aptikta laiptinė, vedusi iš pirmo į antrą aukštą. Laiptinė mūryta iš gelsvų plytų ir akmenų. Laiptinės matmenys – 3,9x2,2 m, sienos storis – 66 cm. Buvusio pirmojo aukšto patalpos užpildą sudarė intensyvus 2,3–2,4 m storio stambių griuvenų sluoksnis. Šiame statybiniame lauze aptikta keletas koklių bei buitinės keramikos fragmentų. Koklių motyvai įvairūs – vaza su gėlėmis, augalinis, geometrinis reljefas, rastas ir karūnėlės fragmentas. Iš radinių būtų galima išskirti puodo dugną su išspaustu kryžiumi apskritime. Vienuolyno pastate fiksuotas 4,38 m storio kultūrinis sluoksnis datuojamas XVI a. pabaiga / XVII a. pradžia – XIX a.

Buvusių kareivinių teritorijoje norint surasti jų pamatus buvo ištirti 8 šurfai, fiksuotas iki 1,8 m storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas XIX a. Viršutinį kultūrinio sluoksnio horizontą sudaro iki 1,2 m storio labai intensyvus stambių griuvenų sluoksnis. Tyrimų metu aptikti visi 4 kareivinių pamato kampai. Pamato

sienos storis – 80–88 cm. Siena mūryta iš raudonų plytų ir didelių lauko akmenų. Šurfe 8, kastame prie Š sienos, buvo aptiktas 1,57 m pločio centrinis kareivinių įėjimas. Šiame kultūrinio sluoksnio horizonte, tamsiai pilkos žemės sluoksnyje aptikta keletas buitinės keramikos fragmentų, datuojamų XVII a., kurie čia galėjo patekti iš kareivinių statybos metu suardytų kultūrinių sluoksnių. Visuose šurfuose (išskyrus šurfą 2) aptikti XIX a. akmenų grindinio fragmentai. Grindinys grįstas jau pastatčius kareivines, nes grindinio akmenys priglunda prie pat pamato.

NORVILIŠKĖS MONASTERY AND MILITARY BARRACKS

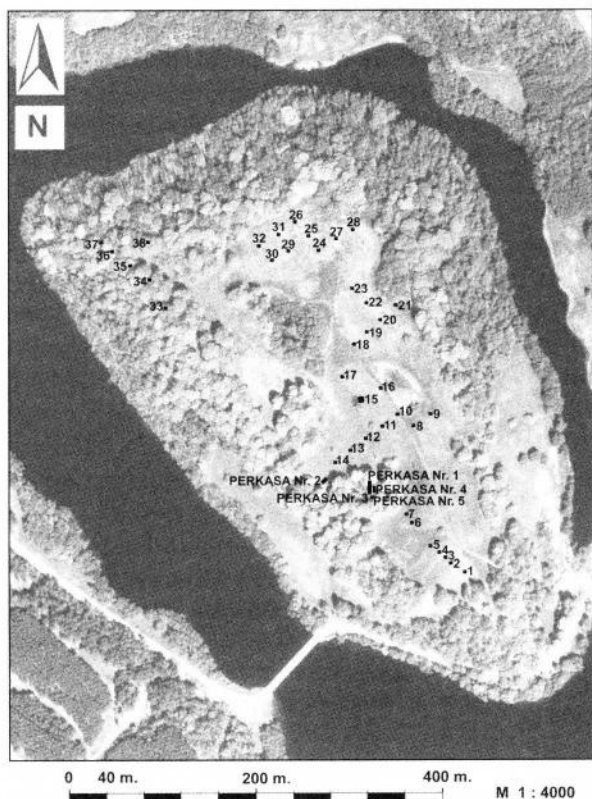
In 2004 at the Norviliškės manor site (Šalčininkai district) the LII MTS investigated 74.12 m² in total. In the monastery building a 4.38 m thick cultural layer was established. According to the finds and stratigraphic data it is datable to the late 16th / early 17th–19th century. In the territory stretching SW from the monastery at the location of the former military barracks 8 test pits were excavated, and an up to 1.8 m thick cultural layer datable to the 19th century was discovered. The layer also contained the 17th century artefacts coming from the layers disturbed during construction of the military barracks.

DUBINGIŲ BAŽNYČIA PILIAVIETĖJE

Albinas KUNCEVIČIUS, Rimvydas LAUŽIKAS

2004 m. vasarą VU ir Lietuvos etnokosmologijos muziejus tęsė 2003 m. pradėtus archeologinius tyrimus Dubingių piliavietėje (Molėtų r.) (žr. *ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 151–153). Čia toliau tyrinėta buvusiųjų bažnyčių vieta, taip pat atliktas viso piliavietės

ploto šurfavimas. Iš viso ištirtas 58 m² plotas: perkasa 3 – 33 m², perkasa 4 – 12 m², perkasa 5 – 6 m² ploto, šurfai 1–14 ir 16–38 – po 1 m², šurfas 15 – 9 m² ploto. Perkastos 3–5 kastos senųjų bažnyčių vietoje, šurfai 1–38 iškasti skirtingose piliavietės aikštelės vietose.

67 pav. 2004 m. archeologinių tyrimų vietos Dubingių piliaivietėje. *R. Laužiko brėž.*

Fig. 67. Locations of the year 2004 archaeological investigations at the Dubingiai Castle site.

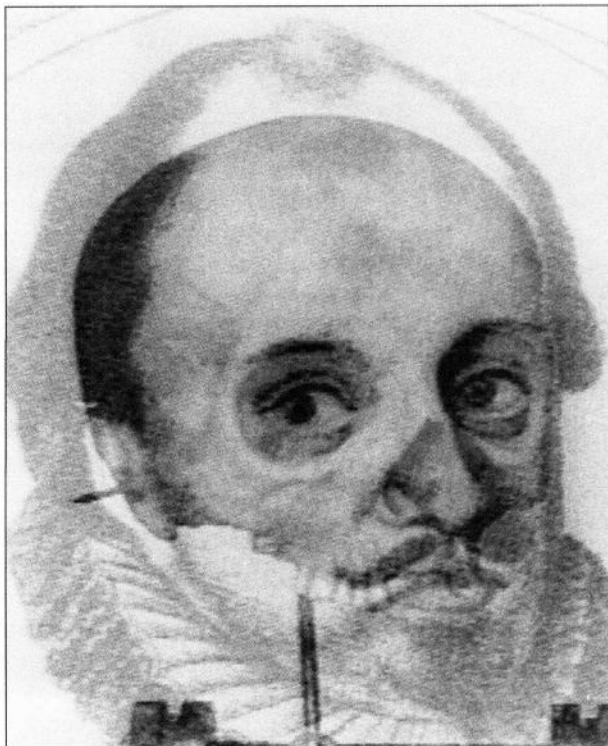
Perkasa 3 planuota nelygioje, griuvėnų krūvomis užpildoje pievelėje, centrinėje evangelikų reformatų bažnyčios navos dalyje, pratęsiant 2003 m. iškastą perkasą I į P pusę 11 m, apimant spėjamą renesansinės bažnyčios P sieną. Perkasa 4 planuota evangelikų reformatų bažnyčios navos R dalyje, prie pat apsidės, 2,5 m į R nuo perkastos 3, lygiagrečiai perkasai 3. R perkastos siena buvo priglausta prie spėjamos 1939 m. archeologinių tyrimų metu atidengto apsidės ploto V ribos, apimant laiptus į po apside buvusią kriptą bei spėjamą

švenčiausiąją reformatų bažnyčioje vadinamojo „Dievo stalo“, ant kurio būdavo aukojamos mišios, vietą. Perkasa 5 planuota P išorinėje evangelikų reformatų bažnyčios navos pamatų pusėje, greta perkasių 3 ir 4. Perkastos Š siena buvo priglausta prie spėjamų renesansinės reformatų bažnyčios P sienos pamatų. Šurfai buvo planuoti eilėmis visoje piliaivietės aikštelėje (67 pav.). Kadangi arti perkasių ir šurfų nebuvo jokio patikimo objekto, jie susieti su 2003 m. piliaivietėje fiksuota bei 2004 m. koreguota geografinė koordinatų sistema.

Dubingių buvusių bažnyčių viduje atidengti 5 geriau išlikę griautiniai kapai, aptiktas antrinis bažnyčioje buvusių Radvilų giminės didikų 8 palaikų perlaidojimas (žr. IX pav., p. 327) ir aptikta ne mažiau kaip 20 žmonių palaikų iš suardytų kapų. Palaidojimai datuojami XVI a. I puse – XVI a. II puse. Radvilų giminės perlaidojimas galėjęs įvykti apie XVII a. vidurį (po karų su Rusija ir Švedija perlaidoti išniekinti palaikai). Visi kapai krikščioniški (XVI a. I pusės dar galėtų būti katalikų, o XVI a. II pusės – evangelikų reformatų, tačiau

laidosenos ypatumų nenustatyta). Mirusieji guldėti aukštiekninkai, rankos sudėtos ant skreito (?). Kapai orientuoti lygiagrečiai XVII a. evangelikų reformatų bažnyčios pastatui (R–V ašis, galvomis į V). Pagrindinės įkapės ir radiniai kapuose yra monetos (LDK Aleksandro ir Žygimanto Augusto denarai, Žygimanto Augusto obolas), aprangos elementai (sagtis), papuošalai (žiedas, gintariniai karoliukai, apyrankė-amuletas su kauri kriauklele (žr. X pav., p. 327) bei karstų dalys (medienos fragmentai, geležinės vinys, apkaustai).

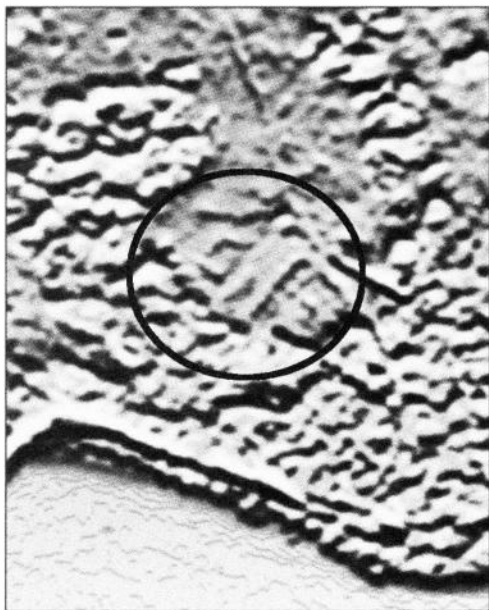
Kaip parodė antrinio perlaidojimo antropologiniai tyrimai (VU MF, R. Jankauskas), minimalus individų skaičius šiame palaidojime yra 8: vienas 30–40 m. vyras, vienas 40–50 m. vyras, trys per 50 m. vyrai, viena 30–40 m. moteris, dvi per 50 m. moterys. Vienas vyras buvo žemo ūgio ir labai kresno kūno sudėjimo. Viena moteris buvo aukšto ūgio ir liekno kūno sudėjimo. Viena moteris buvo daug kartų gimdžiusi. Bent vienas vyras sirgo toli pažengusia DISH (daugelio raiščių ir sausgyslių sukaulėjimas), neretai siejama su antro tipo diabetu, kurį dažniausiai sąlygoja nutukimas. Rasti ir bendri kaukolių ypatumai: keturios kaukolės (trys vyrai ir viena moteris) išoriškai labai panašios – dideli plokšti veidai, siauros nosys, labai didelės akiduobės, tačiau dantų kramtomąjo paviršiaus raštas mongolidams nebūdingas. Konstatuotas ryškus nesutapimas tarp kaukolių siūlių sukaulėjimo (beveik visiškai sukaulėjusios, tai liudytų vyresnį amžių) ir dantų nusidėvėjimo (labai mažai nudėvėti, atitiktų jauną amžių arba maitinimąsi gerai apdorotu ir mėsingu maistu, ką patvirtintų ryškūs dantų akmenys). Ant keturių kaukolių, apie didžiąją pakauškaulio angą – graužikų dantų žymės. Tai patvirtintų prielaidą, kad palaikai pradžioje buvo palaidoti ne žemėje, o kriptoje, ir vėliau perlaidoti. Visa tai (asmenų amžius, kai kurių asmenų tarpusavio panašumas, amžiaus ir gero, pastovaus maitinimosi požymiai, kas nebūdinga eiliniams to meto gyventojams) patvirtino spėjimą, kad archeologinių tyrimų metu surasti palaikai gali būti siejami su čia palaidotais Radvilomis.

68 pav. Jono Radvilos kaukolės ir portreto provizorinis sulyginimas. R. Jankausko nuotr.

Fig. 68. Provisional comparison of the skull and the portrait of Jonas Radvila.

Vėliau atlikti provizoriniai trijų kaukolių sugretinimai su turima ikonografija bei aukščiau minėti istorinių duomenų ir kaulų ypatumų sutapimai jau leidžia teigti, kad tarp palaidotųjų yra tokių asmenų palaikai: Mikalojaus Radvilos Juodojo (kaukolės 6 ir vieno portreto sugretinimas; kaukolė – neseniai prieš mirtį iškritę keli krūminiai dantys; skeletas su DISH ir sąnarių patologija) – atitinka istorinius liudijimus apie apkūnumą, sąnarių ligas; Elžbietos Šidloveckos-Radvilienės, Mikalojaus Radvilos Juodojo žmonos (vienintelės jauno amžiaus moters kaukolės 1 ir vieno portreto sugretinimas; daug kartų gimdžiusios mo-

69 pav. Dubingių evangelikų reformatų klebonijos pamatų kontūras. R. Laužiko brėž.

Fig. 69. Contour of the foundation of the Dubingiai Evangelical Reformatist Presbytery.

ters palaikai) – atitinka liudijimus apie daugelį gimdymų; Jono VI Radvilos (vidutinio amžiaus vyro kaukolės 5 ir dviejų portretų sugetrinimai) (68 pav.).

Tyrimų metu perkasoje 3–5 atidengti 6 skirtingi mūro fragmentai. Tai paskutiniosios, XVII a. pradžioje statytos, Dubingių evangelikų reformatų bažnyčios P sienos apatinės dalies ir jos pamatų fragmentas. Jo mūrijimo technika bei medžiagos yra būdingos Lietuvos renesansinei statybai. Pamatai mūryti iš įvairaus dydžio (20–50x20–90 cm) netašytų riedulių ir 29–32x12–15x7–9 cm dydžio plytų. Riedulių eilės perklotos 2–5 plytų eilėmis, kurios dėtos tiek trumpainiais, tiek ilgainiais į išorę. Į vertikalius tarpus tarp akmenų taip pat įmūryta plytų trumpainiais į išorę. Plytų rišimo būdas eilėse ne visur tvarkingas, tačiau kai ku-

riose pamatų vietose galima išvėlgti renesanso pavyzdžiu kaitaliojamas ilgainių bei trumpainių plytų eiles. Tyrimų metu perkasoje 3–5 rasta vienalaikių su pamatais (XVII a. pradžios) plytų, skiedinio, balta spalva dažyto sienų tinko, plokštinių čerpių su profiliuotais galais („bebro uodega“) fragmentų. Taip pat perkasoje 3 atidengtas tos pačios XVII a. pradžioje statytos evangelikų reformatų bažnyčios grindų fragmentas (grindys klotos lygiagrečiomis bažnyčios sienoms eilėmis, tiesiog ant žemės dedant 19–21,5x17,5–20x4,5–5 cm dydžio keramikines grindų plyteles ir kai kur 19x14–16x7 cm dydžio plytas). Perkasoje 4 atidengtas laiptų, vedusių į XVII a. pradžioje statytos evangelikų reformatų bažnyčios kriptą (buvusią po apside), mūro fragmentas. Taip pat perkasoje 3 ir 4 buvo atidengti 5 kiti, spėjama ankstyvesni nei XVII a. pradžios mūrų fragmentai. Tačiau jie per maži, kad galėtume tiksliai interpretuoti.

Tyrimo metu perkasoje 3–5 buvo aptikta juodos, baltos ir rudos spalvos marmuro bei baltos spalvos alebastro fragmentų. Dar du juodos spalvos marmuro su raidėmis fragmentai rasti ant įvažiavimo kelio į piliavietę. Juodos spalvos marmuras ir alebstras sietini su bažnyčioje buvusiu Mikalojaus Radvilos Rudojo antkapio; rudas ir baltas marmuras galėjęs būti naudojamas grindų plytelėms.

Piliavietėje iškastuose šurfuose aptiktas 20–80 cm storio kultūrinis sluoksnis. Storiausias ir tamsiausias kultūrinis sluoksnis aptiktas piliavietės P dalyje, plote tarp 1944 m. sudegintos vilos ir buvusiųjų bažnyčių pamatų. Galima daryti prielaidą, kad jei Dubingių piliavietės teritorijoje yra buvusi ir XIII a. pilis, ji galėjusi būti šioje piliavietės dalyje. Šurfuose 3–5 buvo aptikta plytų ir kalkių skiedinio mūro fragmentų. Jie sietini su XVII a. pradžioje statyta evangelikų reformatų klebonija, kurios kontūrai buvo išryškinti ortofoto-

nuotraukos tyrimų metu, taikant *Adobe Photoshop* programos filtrą *Bas relief* (metodika aprašyta G. Lock, *Using computers in archaeology*, London, 2003, p. 14–78) (69 pav.). Tyrimus šiame plote sunkino negiliai (60–70 cm gylyje) slūgsantis gruntinis vanduo.

Mažiau tamsus kultūrinis sluoksnis aptiktas ir teritorijoje tarp buvusiųjų bažnyčių pamatų ir buvusiųjų rūmų vietos. Šiame plote, šurfe 15 rasti keli šimtai vienetų koklių su Radvilų herbu – ereliu bei inicialais – fragmentų.

Ploniausias ir šviesiausias kultūrinis sluoksnis aptiktas piliavietės Š dalyje. Galima manyti, kad kai kuriose vietose tamsesnis paviršinys žemės sluoksnis yra susiformavęs tik ariant žemę.

Archeologinius tyrimus Dubingių piliavietėje numatoma tęsti ir 2005 m.

CHURCH AT THE DUBINGIAI CASTLE SITE

In 2004 at the Dubingiai castle site investigation of the church location was continued, and test excavations throughout the entire castle site were performed. An area of 58 m² was investigated in total.

At the former Dubingiai church site 5 well-preserved inhumations were discovered; also the secondary burial of 8 Radvila family members primarily buried in the church and not less than 20 skeletons coming from destroyed graves were found. The burials dated to the first – second half of the 16th century. Among the Radvilas the skulls of Mikalojus Radvila the Black, his wife Elžbieta Szydłowiecka-Radvila and Jonas VI Radvila were identified.

PLUNGĖS BAŽNYČIA

Algirdas SKRUPSKELIS

2004 m. Plungės Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios (G 405K) šventoriuje, planuojamų takų įrengimo vietoje buvo atliekami žvalgomieji archeologiniai tyrimai. Pirmosios žinios apie Plungėje stovėjusias bažnyčias yra iš 1570 m. – būtent tada paskirta fundacija Plungės bažnyčios statybai. Nustatyta, kad pirmoji katalikų bažnyčia Plungėje buvo jau 1617 m. Koks buvo jos likimas – nežinoma. Spėjama, kad ji galėjo stovėti iki XVIII a. pabaigos. Antroji medinė Plungės bažnyčia pastatyta 1797 m. suteikiant jai Šv. Jono Krikštytojo vardą. Ji išstovėjo apie 137 metus ir 1934 m. buvo nugriauta. Dabartinė mūrinė bažnyčia pastatyta 1902–1933 m. laikotarpiu.

Iš viso Plungės bažnyčios šventoriuje iširtas bendras 24 m² plotas (3 perkastos ir 3

šurfai). Tyrimų metu aptiktas nežinomas Plungės bažnyčios šventoriaus XVI a. pabaigos – XVIII a. kapinynas bei senosios Plungės bažnyčios, statytos 1617 m. (?), pamatas.

Visuose tirtuose plotuose po 8 cm storio betonine danga atsidengė supiltas žvyro sluoksnis, maišytas su smėliu, plytgaliais, smulkiais griuvenomis bei kitomis statybinėmis šiukšlėmis. Tarp jų aptikta gausybė kars- to vinių bei pavienių mirusiųjų kaulų.

Perkasa 1 – 6,2 m² dydžio. Po betonine danga 18–25 cm gylyje aptikti 3 smarkiai apardyti griautiniai kapai. *Vaiko kapas 1* aptiktas 20–25 cm gylyje. Jis be įkapių, galva orientuotas į V–ŠV. Mirusysis palaidotas lentiniame karste. *Vyro kapas 2* irgi be įkapių, aptiktas 18–22 cm gylyje. Mirusysis galva orientuotas

IX pav. Dubingiai. Antrinis Radvilų perlaidojimas *in situ*. R. Laužiko nuotr.

Fig. IX. Dubingiai. The secondary burial of Radvilas *in situ*.

X pav. Dubingiai. Apyrankė-amuletas su kauri kriauklele. V. Šileikienės nuotr.

Fig. X. Dubingiai. A bracelet-amulet with a kauri-shell.